ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2021
Β΄ ΦΑΣΗ

E_3.Ιλ3Α(α)

ΤΑΞΗ: Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ

Ημερομηνία: Σάββατο 24 Απριλίου 2021
Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ**ΘΕΜΑ Α****Α1.****α. Βενιζελισμός: (σχολικό βιβλίο, σελ. 48)**

Στην περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα, εμφανίστηκε μια νέα πολιτική αντίληψη, που εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και ονομάστηκε συνοπτικά «βενιζελισμός». Είναι δύσκολο να ορίσουμε με λίγα λόγια τι ακριβώς ήταν αυτή η πολιτική, στον οικονομικό όμως τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού. Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και, με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει τη θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο. Αυτό προϋπέθετε όχι μόνο θεσμικό εκσυγχρονισμό, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο, αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους.

β. Θεοτοκικό κόμμα: (σχολικό βιβλίο, σελ. 92- 93)

Ήταν το πιο μετριοπαθές από τα άλλα δύο αντιβενιζελικά κόμματα (Ραλλικό και Εθνικό κόμμα). Το κόμμα του Γ. Θεοτόκη ζητούσε να διορθώσει αυτά που θεωρούσε λάθη των Φιλελευθέρων. Συμφωνούσε με την πάση θυσία αύξηση των εξοπλισμών και ζητούσε φορολογικές ελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες. Από το κίνημα στο Γουδί έως τη συνταγματική κρίση του 1915, μεταξύ των αντιβενιζελικών κομμάτων το θεοτοκικό

κόμμα είχε τη μεγαλύτερη εκλογική βάση, και έτσι αποτέλεσε τον πυρήνα των Αντιβενιζελικών.

γ. Κεντρική επιτροπή υπέρ των Κρητών: (σχολικό βιβλίο, σελ. 135):

Το 1866, μετά την εκδήλωση της Κρητικής επανάστασης του 1866- 1869, συστάθηκε στην Αθήνα η Κεντρική επιτροπή υπέρ των Κρητών, που μαζί με την αντίστοιχη της Σύρου ανέλαβαν την ενίσχυση του κρητικού αγώνα.

Α2.

α) ΛΑΘΟΣ

β) ΛΑΘΟΣ

γ) ΣΩΣΤΟ

δ) ΛΑΘΟΣ

ε) ΛΑΘΟΣ

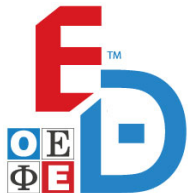
ΘΕΜΑ Β

Β1. (σχολικό βιβλίο, σελ. 35-37): «Από τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης, ο δανεισμός υπήρξε μία σημαντική παράμετρος ... χωρίς το οποίο τα έργα αυτά δεν θα μπορούσαν να ολοκληρωθούν».

(σχολικό βιβλίο, σελ. 38): «Μετά την πτώχευση του 1893 και την ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 τα οικονομικά του ελληνικού κράτους οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ). Η διεθνής επιτροπή, που ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1898, αντιμετώπισε τις τρέχουσες ανάγκες, με ένα μεγάλο δάνειο, που χορηγήθηκε, με την εγγύηση των Δυνάμεων».

(σχολικό βιβλίο, σελ. 50): «Όταν, με την επέμβαση των Συμμάχων, ενοποιήθηκε το 1917 η χώρα υπό τον Βενιζέλο, ... αυτής της ιδιόμορφης ισορροπίας δεν άργησαν να φανούν».

(σχολικό βιβλίο, σελ. 53): «Το 1927, με αφορμή το αίτημα της Ελλάδας στην Κοινωνία των Εθνών για παροχή πρόσθετου δανείου τέθηκε το ζήτημα της δημιουργίας μιας κεντρικής κρατικής τράπεζας».

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2021
Β' ΦΑΣΗ**E_3.Ιλ3Α(α)****B2.****α) (σχολικό βιβλίο, σελ. 70-71):**

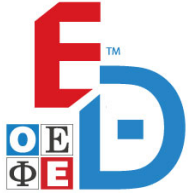
«Η δυναμική παρουσία των κομμάτων στην πολιτική ζωή της χώρας αποδεικνύεται και από το γεγονός ... από την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας».

β) (σχολικό βιβλίο, σελ.72):

«Στο σύνταγμα του 1844 κατοχυρώνόταν, με ελάχιστους περιορισμούς, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας για τους άνδρες, ρύθμιση που αποτελούσε παγκοσμία πρωτοπορία». «Το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας δημιούργησε νέους όρους για την πολιτική και κομματική δράση, καθώς ανοίχτηκε ευρύ πεδίο για τη συμμετοχή πολιτών και κομμάτων στο δημόσιο βίο και διευκολύνθηκε η διεκδίκηση συμφερόντων. Ίσως οι φιλελεύθερες πολιτικές διαδικασίες και η λειτουργία κομμάτων να ήταν προϊόν μιας μικρής πολιτικής ηγετικής ομάδας, να μην ανταποκρίνονταν στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και να αναπτύχθηκαν κατά μίμηση δυτικών προτύπων, τα οποία στην εφαρμογή τους παραμορφώθηκαν λόγω του μικρού βαθμού ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας».

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ**ΘΕΜΑ Γ****Ενδεικτικός πρόλογος: (σχολικό βιβλίο, σελ. 108)**

Το δημοψήφισμα της 3^{ης} Νοεμβρίου 1935 έδωσε τέλος στην αβασίλευτη δημοκρατία με ποσοστό 97,6%, προϊόν πρωτόγνωρης νοθείας και τρομοκρατίας. Μετά την άφιξη του βασιλιά, το καθεστώς Κονδύλη, που από τις 10 Οκτωβρίου 1935 με στρατιωτικό κίνημα στόχευε στην παλινόρθωση της μοναρχίας, αποσύρθηκε από την εξουσία.

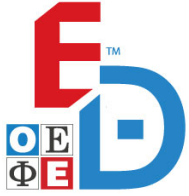
ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2021
Β΄ ΦΑΣΗ

E_3.Ιλ3Α(α)

Κύριο Μέρος: (σχολικό βιβλίο, σελ. 54, 108-110)

Ο Γεώργιος Β΄ έχοντας μάλιστα την υποστήριξη των βασιλικών αξιωματικών, μετά την αποκατάστασή του στο θρόνο, ακολούθησε προσωπική πολιτική. Διέλυσε την Εθνοσυνέλευση και προκήρυξε εκλογές για τις 26 Ιανουαρίου 1936. Στη νέα Βουλή, οι Αντιβενιζελικοί είχαν μία έδρα περισσότερη από τους αντιπάλους τους και κανείς δεν μπορούσε να σχηματίσει κυβέρνηση. Η λύση που δόθηκε στις 27 Απριλίου 1936 στο πολιτικό αδιέξοδο, επειδή τα μεγάλα κόμματα αδυνατούσαν να συνεννοηθούν για το σχηματισμό κυβέρνησης, καθώς το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν ήθελε να υποστηρίξει κυβέρνηση των Φιλελευθέρων, ήταν να δοθεί ψήφος εμπιστοσύνης στον Ι. Μεταξά, ο οποίος είχε πάρει μόλις το 4% των ψήφων στις εκλογές. Χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρονται στο κείμενο Α, στο οποίο παρουσιάζεται πως ο Μεταξάς διασφάλισε την άνοδό του στην εξουσία βασιζόμενος αφενός στην ψήφο ανοχής ή εμπιστοσύνης που αφελώς, σύμφωνα με τον Βακαλόπουλο, του παρείχαν ήδη από τις 25 Απριλίου οι ηγέτες των κοινοβουλευτικών κομμάτων, και αφετέρου επειδή τα κόμματα θεωρούσαν ότι το πολιτικό αδιέξοδο θα επιλύοταν προσωρινά με την συγκεκριμένη επιλογή και συγχρόνως οι ίδιοι θα συνέχιζαν ανεμπόδιστοι να διαπραγματεύονται μεταξύ τους. Από αυτή την πολιτική πρακτική απέιχαν οι Αλέξανδρος Παπαναστασίου, Αλ. Μυλωνάς και Γεώργιος Παπανδρέου, οι οποίοι αρνήθηκαν να παράσχουν ψήφο εμπιστοσύνης στον μελλοντικό δικτάτορα. Τον ίδιο τον Μεταξά ενόησαν όμως και οι συγκυρίες καθώς, σύμφωνα πάλι με το πρώτο ιστορικό παράθεμα, ο θάνατος του Βενιζέλου, του Κονδύλη, του Τσαλδάρη αλλά και του υπηρεσιακού πρωθυπουργού Δεμερτζή, απομάκρυνε οριστικά από το πολιτικό προσκήνιο της χώρας προσωπικότητες που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν ρυθμιστικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις και να προβάλλουν αντίσταση στα σχέδια του.

Ο δρόμος για την υλοποίηση των δικτατορικών σχεδίων του Μεταξά ήταν πλέον ανοικτός. Επιπλέον, ο μελλοντικός δικτάτορας εκμεταλλεύτηκε προς όφελός του και τις εργατικές και κοινωνικές αντιδράσεις που ταλάνιζαν την Ελλάδα εκείνη την περίοδο. Ενδεικτικά είναι όσα αναφέρονται στο κείμενο Β για τις αιματηρές τοπικές εργατικές κινητοποιήσεις και τις κλαδικές απεργίες σε βιομηχανικά κέντρα όπως του Λαυρίου, του Πειραιά και άλλων περιοχών. Στο μεταξύ στις 28 Ιουλίου ο Σοφούλης, ένας από τους πολιτικούς που είχε παραχωρήσει ψήφο εμπιστοσύνης στον Μεταξά, δισυσθανόμενος την κοινωνική αναταραχή, σε δημόσιες δηλώσεις του προς τον Τύπο διακήρυξε ότι προτίθετο να αποσύρει την εμπιστοσύνη του προς την υπηρεσιακή κυβέρνηση. Αυτή η δημόσια τοποθέτηση του Σοφούλη επιτάχυνε τις διαδικασίες για

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2021
Β΄ ΦΑΣΗ**E_3.Ιλ3Α(α)**

την επιβολή της δικτατορίας. Έτσι, την 4^η Αυγούστου 1936, με την προσυπογραφή των περισσότερων υπουργών και με την ανοχή του παλατιού, προφασιζόμενος μάλιστα ο Μεταξάς την ύπαρξη κινδύνων για το κοινωνικό καθεστώς και επικαλούμενος και τον κομμουνιστικό κίνδυνο λόγω της επικείμενης απεργίας, που όπως αναφέρεται και στο παράθεμα Β, ήδη από τις 24 Ιουλίου 1936 η ΓΣΕΕ και η Κομμουνιστική Ενωτική Συνομοσπονδία είχαν αποφασίσει να πραγματοποιήσουν στις 5 Αυγούστου, με αίτημα την μη υλοποίηση του νόμου «περί υποχρεωτικής διαιτησίας» στις εργασιακές διαφορές που πρόσφατα είχε ψηφιστεί, πέτυχε να αποσπάσει τη σύμφωνη γνώμη του βασιλιά και να αναστείλει την ισχύ βασικών αρχών του συντάγματος και να διαλύσει τη Βουλή.

Αξίζει να επισημανθεί επίσης ότι τα σχέδια του Μεταξά ευνοήθηκαν και από τη διεθνή συγκυρία καθώς τα ισχυρά συγκεντρωτικά κράτη που αναδείχθηκαν μέσα από την οικονομική κρίση του 1932, προκαλούσαν την ανάδειξη και την κυριαρχία ολοκληρωτικών καθεστώτων. Καθώς προχωρούσε η δεκαετία της κρίσης, η δεκαετία του 1930, ολοένα και περισσότερα κράτη αποκτούσαν δικτατορικά ή φασιστικά καθεστάτα. Η Ελλάδα δεν ξέφυγε από αυτόν τον κανόνα. Τέλος, η δικτατορία ήταν η επιλογή που προτίμησαν οι δύο πυλώνες του πολιτικού σκηνικού της χώρας εκείνη την εποχή. Σύμφωνα με το κείμενο Γ, ο βασιλιάς θεωρούσε τη δικτατορική λύση ως μία διέξοδο στην διαρκή πολιτική ανασφάλεια που ένιωθε το ελληνικό στέμμα, το οποίο μάλιστα πίστευε ότι το ήμισυ του ελληνικού λαού στρεφόταν εναντίον του, μολονότι είχε επιτευχθεί συμβιβασμός με τους Φιλελεύθερους. Από την άλλη και ο Μεταξάς έβλεπε την επιβολή ενός δικτατορικού καθεστώτος ως την ικανοποίηση των φιλόδοξων και φιλοφασιστικών σχεδίων του και ως την ευκαιρία να εκφράσει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο την απέχθειά του προς τον κοινοβουλευτισμό. Άλλωστε ο Μεταξάς ήταν σε όλη του τη σταδιοδρομία εχθρός του κοινοβουλευτισμού και υποστηρικτής αυταρχικών μεθόδων στην πολιτική.

Επίλογος: (σχολικό βιβλίο: σελ. 110)

Όταν λοιπόν του δόθηκε η ευκαιρία, έκανε πράξη τις θεωρίες του. Η δικτατορία του έβαλε τέλος στη Δημοκρατία του Μεσοπολέμου και σε μία ολόκληρη εποχή της πολιτικής ιστορίας της Ελλάδας.

ΘΕΜΑ Δ**Ενδεικτικός πρόλογος:**

Το ζήτημα της αποκατάστασης και ενσωμάτωσης των προσφύγων που κατέφυγαν στην Ελλάδα τόσο κατά τον 19^ο αιώνα, ως συνέπεια της αποτυχίας των απελευθερωτικών κινημάτων στις περιοχές τους, όσο και κατά τον 20^ο αιώνα, λόγω των συνεχόμενων πολεμικών συγκρούσεων και της Μικρασιατικής καταστροφής, δημιούργησε εντάσεις στον ελληνικό χώρο.

α) (σχολικό βιβλίο, σελ. 129, 131- 133)

Κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα, το κράτος ασχολήθηκε σοβαρά με το ζήτημα της αποκατάστασης των προσφύγων. Με σειρά διαταγμάτων προβλεπόταν η ίδρυση νέων προσφυγικών συνοικισμών, γεγονός που αποκάλυπτε τις προθέσεις της πολιτείας για την ενίσχυση της εθνικής συνοχής. Ωστόσο, οι προσπάθειες αποκατάστασης του προσφυγικού στοιχείου κατά τα πρώτα χρόνια της οθωνικής περιόδου προκάλεσαν αντιδράσεις. Η παρουσία μορφωμένων προσφύγων σε δημόσιες θέσεις και η διάκρισή τους στην πολιτική ζωή προκάλεσαν μεγάλη δυσφορία στους άλλους Έλληνες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο κείμενο Α, το παλάτι έβλεπε ευνοϊκότερα την κατάληψη δημοσίων θέσεων από τους πρόσφυγες για δύο λόγους. Αφενός, ήταν πιο καταρτισμένοι από του ντόπιους όσον αφορά στη διοίκηση ενός δυτικού τύπου κράτους και αφετέρου δεν είχαν τοπικούς κύκλους οπαδών, γεγονός που τους καθιστούσε πολιτικά πιο αξιόπιστους για το στέμμα, καθώς δεν διέθεταν οποιαδήποτε τοπική πολιτική ισχύ. Άλλωστε είναι γνωστό πως το οθωνικό κράτος προσέβλεπε στο προσφυγικό στοιχείο, καθώς οι μορφωμένοι πρόσφυγες, κυρίως της Μικράς Ασίας και της Κωνσταντινούπολης, κάλυπταν καλύτερα τις ανάγκες της κρατικής διοίκησης. Οι γηγενείς από την πλευρά τους, κατηγορούσαν τους ομογενείς πρόσφυγες γενικά, επειδή διαπίστωναν ότι, ενώ αυτοί είχαν αγωνιστεί για να απελευθερώσουν τη χώρα, παραγκωνίζονταν τώρα από

τους νεοφερμένους. Η στάση αυτή υποδήλωνε την ύπαρξη ενός βαθύτερου ανταγωνισμού, τον οποίο προκαλούσε η συνύπαρξη του ντόπιου ελληνικού στοιχείου (αυτόχθονες) και του

προσφυγικού, αλλά ομογενούς (ετερόχθονες). Επιπλέον, σύμφωνα με το κείμενο Α, διάχυτο ήταν ανάμεσα στους αυτόχθονες ένα γενικότερο αίσθημα αδικίας και ανισότητας απέναντί τους από την πλευρά του κράτους, επειδή οι ίδιοι θεωρούσαν ότι τα προνόμια και τα οφέλη που απολάμβαναν οι ετερόχθονες, τους ανήκαν αποκλειστικά. Σύμφωνα με το κείμενο Β, η διάσταση αυτή προκύπτει επίσης και από τα τοπικιστικά κίνητρα των αυτοχθόνων που επιθυμούσαν την εκδίωξη των ετεροχθόνων από τις περιοχές τους στο

όνωμα ενός φθηνού αντιδυτικισμού και μιας ψευδοπολιτισμικής καθαρότητας, φέρνοντας στην επιφάνεια μια διάσταση σε πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο, που είχε τις ρίζες της ήδη από τα χρόνια του Αγώνα. Ακόμη, τονίζεται η αγανάκτηση των αυτοχθόνων, που θεωρούσαν το γεγονός της κατάληψης δημοσίων θέσεων και αξιωμάτων από πρόσφυγες παραβίαση των δικαιωμάτων των ντόπιων που αγωνίστηκαν για την ελευθερία. Παράλληλα, η οικονομική ευημερία των ετεροχθόνων ενέτεινε τα αισθήματα αντιπάθειας από την πλευρά και των προεστών, αφού ο πλουτισμός τους μπορεί να οφειλόταν αφενός στις εμπορικές τους δραστηριότητες, αφετέρου στην παρουσία τους σε κρατικές θέσεις.

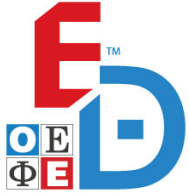
Όπως ήταν αναμενόμενο, το θέμα των σχέσεων αυτοχθόνων και ετεροχθόνων, που δίχασε την κοινή γνώμη, παρουσιάστηκε στο πολιτικό πεδίο ως διαμάχη στις θυελλώδεις συζητήσεις της Εθνοσυνέλευσης που συνήλθε μετά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843.

β) (σχολικό βιβλίο, σελ. 163. 165-166):

Η αποκατάσταση και η αφομοίωση των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής στην Ελλάδα ήταν, κατά γενική ομολογία, το σημαντικότερο επίτευγμα του νέου ελληνικού κράτους. Αν λάβει κανείς υπόψη τον τεράστιο αριθμό των προσφύγων που έφτασαν στην Ελλάδα, αντιλαμβάνεται γιατί το έργο της αποκατάστασής τους έχει χαρακτηριστεί «τιτάνιο».

Πάντως, σε γενικές γραμμές υπήρχε διαφορά νοοτροπίας και ιδιοσυγκρασίας ανάμεσα στους ντόπιους και στους πρόσφυγες που ήρθαν στην Ελλάδα μετά την καταστροφή. Οι γηγενείς αναφέρονταν συχνά στο ήθος των προσφύγων (κυρίως των αστών), στη ροπή τους για διασκέδαση και την κοσμοπολίτικη συμπεριφορά αυτών και των γυναικών τους. Μάλιστα όπως επισημαίνεται στο κείμενο Γ, οι γηγενείς προσφωνούσαν με προσβλητικούς και απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς τους νεοφερμένους πρόσφυγες, όπως «τουρκόσποροι», «τουρκομερίτες», γιαουρτοβαφτισμένους και «ογλούδες» καταδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίον υποδέχτηκαν τους Μικρασιάτες, σαν Τούρκους. Παράλληλα, η διαφορετικότητα στην κουλτούρα και την συμπεριφορά των γυναικών προσφύγων προκαλούσε τα ήθη του συντηρητικού μέρους της αθηναϊκής κοινωνίας της εποχής. Ενδεικτικοί ήταν οι χαρακτηρισμοί «Σμυρνιά» ή «παστρικιά». Οι πρόσφυγες από τη μεριά τους μιλούσαν για το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των ντόπιων και πρόβαλλαν την ελληνικότητά τους, την οποία οι ντόπιοι συχνά αμφισβητούσαν.

Η διάσταση προσφύγων και γηγενών εκφράστηκε ανάμεσα σε άλλα και στην κοινωνική ζωή, καθώς οι πρόσφυγες που κατοικούσαν στους συνοικισμούς ήταν

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2021
Β΄ ΦΑΣΗ**E_3.Ιλ3Α(α)**

απομονωμένοι, δεν είχαν συχνές επαφές με ντόπιους και προτιμούσαν να συνάπτουν γάμους μεταξύ τους. Η περιγραφή της αρμένισσας προσφυγοπούλας Ανζέλ Κουρτιάν από τον προσφυγικό συνοικισμό της Κοκκινιάς όπως αποτυπώνεται στο κείμενο Γ, παρουσιάζει με γλαφυρότητα τη διάσταση σε κοινωνικό επίπεδο αλλά και το φόβο των ντόπιων. Οι νεαροί γηγενείς της πρωτεύουσας και του Πειραιά μοιάζουν ξετρελαμένοι με τις γυναίκες και τα κορίτσια των προσφύγων που διαμένουν στον προσφυγικό συνοικισμό και τις οποίες επισκέπτονται για να διασκεδάσουν. Συγχρόνως οι μανάδες φοβούνται μήπως χάσουν τα παιδιά τους από τις «ξενομερίτισσες», οι οποίες επιπλέον δεν διαθέτουν καμία σοβαρή οικονομική επιφάνεια. Δεν συνέβαινε όμως το ίδιο με τους πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν μέσα στις πόλεις ή τα χωριά. Ο χώρος εργασίας, το σχολείο, η εκκλησία και κυρίως η γειτονιά έδιναν ευκαιρίες επικοινωνίας με τους ντόπιους. Σιγά-σιγά άρχισαν να συνάπτονται μικτοί γάμοι, που με την πάροδο του χρόνου γίνονταν όλο και περισσότεροι.

Σε κάθε περίπτωση, η αντίθεση μεταξύ προσφύγων και γηγενών, σε ελάχιστες περιπτώσεις πήρε τη μορφή ανοικτής σύγκρουσης. Ο όρος «πρόσφυγας», όμως, είχε στην κοινή συνείδηση υποτιμητική σημασία, για πολλά χρόνια. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ προσφύγων και γηγενών έπαψε να υπάρχει μετά τη δεκαετία του 1940. Αλλά και από πιο πριν οι πρόσφυγες πρώτης γενιάς και αργότερα τα παιδιά και τα εγγόνια τους συμμετείχαν σε όλες τις δραστηριότητες στη νέα πατρίδα τους.